כיתה ז' | גמרא | שיעור 2 מתוך 4 | 45 דק' | מנחות לד ע"ב

חמ"ד: תכנית הגמרא לכיתה ז' היא פרק המניח בבבא קמא, או סוגיות חנוכה במסכת שבת (כא–כג) יחד עם סוגיית התפילין במסכת מנחות (לד–לז). ממלכתי: אין חובת גמרא בתכנית; אפשר ללמד כהעשרה.

"לטטפת, לטטפת, לטוטפות": ארבעה בתים בעור אחד

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יסבירו איך רבי ישמעאל לומד "ארבעה" מן המילים "לטטפת לטטפת לטוטפות".
- התלמידים יסבירו את דרכו של רבי עקיבא: "טט בכתפי שתים, פת באפריקי שתים".
- התלמידים יסבירו את הברייתא: "זכרון אחד אמרתי לך" – ארבעה עורות בארבעה בתים "בעור אחד".
- התלמידים יבחינו בין תפילין של ראש (ארבעה בתים) לתפילין של יד (בית אחד) – לפי ההסבר בשיעור.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מה התפילין "אומרות" – למי שמניח אותן, ולמי שרואה אותן?

בשיעור הקודם ראינו מה כתוב בתפילין. היום נשאל: למה בתפילין של ראש יש ארבעה תאים, ואיך חכמים מצאו את המספר ארבע בתוך מילה אחת בתורה?

🧪 פתיחה: מילה מוזרה

כותבים על הלוח את המילה "טוטפות" ושואלים: מה זה? מאיפה המילה? מנחשים יחד. מספרים שגם לחכמי התלמוד המילה הייתה מעניינת, ושניים מהם מצאו בה את המספר ארבע – בשתי דרכים שונות. (5 דקות)

📖 הסבר למורה

המילה "טוטפות" מופיעה שלוש פעמים בתורה (שמות יג, טז; דברים ו, ח; דברים יא, יח). רבי ישמעאל לומד: "לטטפת לטטפת לטוטפות – הרי כאן ארבע". רש"י בסנהדרין (ד ע"ב) מסביר את החשבון: "בפרשת שמע ובפרשת כי יביאך כתיב לטטפת חסר וי"ו אבל בפרשת והיה אם שמוע כתיב לטוטפות מלא" – פעמיים כתיב של יחיד (1+1) ופעם כתיב של רבים (2), יחד 4. ורש"י כאן: "מכאן שכותב ד' פרשיות בד' בתים".

רבי עקיבא אומר "אינו צריך": המילה עצמה מורכבת משתי מילים משתי שפות: "טט בכתפי שתים, פת באפריקי שתים" – בשפת "כתפי" "טט" פירושו שתיים, ובשפת "אפריקי" "פת" פירושו שתיים. 2+2 = 4.

רש"י: "באותו מקום קורין לשתים טט". (מה בדיוק היו "כתפי" ו"אפריקי" – מקומות או שפות – יש בזה הסברים שונים.)

ברייתא נוספת שואלת: אולי כותבים את ארבע הפרשיות על ארבעה עורות ושמים אותן בארבעה בתים נפרדים? ועונה מהפסוק "ולזכרון בין עיניך": "זכרון אחד אמרתי לך, ולא שנים ושלשה זכרונות". הפתרון: "כותבן על ארבעה עורות ומניחן בארבעה בתים בעור אחד" – ארבעה קלפים, בארבעה תאים, אבל הבית כולו עשוי מעור אחד.

רש"י מתאר איך עושים את זה: לוקחים חתיכת עור ומניחים אותה בדפוס עם ארבע "אצבעות", וכשהיא מתייבשת נעשים "בתים מאליהן". התפילין של יד (לפי ההלכה הידועה) עשויות בית אחד ובו קלף אחד עם ארבע הפרשיות; זה רקע שלנו, לא חלק מהסוגיה הזו.

📜 המקור (הגמרא מתוך ספריא, מהדורת William Davidson המנוקדת; רש"י מתוך ספריא, דפוס וילנא)

מילים קשות: **טֹטָפֶת / טוֹטָפוֹת** = התפילין של ראש (בלשון התורה); **הֲרֵי כָּאן** = הנה יש כאן; **אֵינוֹ צָרִיךְ** = אין צורך (בדרשה הזו); **כַּתְפֵי / אַפְרִיקִי** = שמות של מקומות או שפות (לפי רש"י: "באותו מקום"); **יָכוֹל** = אפשר היה לחשוב (הצעה שתידחה); **תַּלְמוּד לוֹמַר** = לכן התורה אומרת (התשובה מן הפסוק); **בָּתִּים** = התאים של התפילין; **הָא כֵּיצַד?** = אז איך? (פתרון שמיישב את שני הצדדים).

ברייתא, מנחות לד ע"ב: דרשת רבי ישמעאל

תָּנוּ רַבָּנַן: "לְטֹטָפֶת" "לְטוֹטָפוֹת" – הֲרֵי כָּאן אַרְבַּע, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל.

🔤 **תרגום והסבר שלנו (לא נוסח הגמרא):** שנו חכמים: "לטטפת", "לטטפת", "לטוטפות" – הנה יש כאן ארבע. אלה דברי רבי ישמעאל.

רש"י, ד"ה לטטפת לטטפת לטוטפת הרי כאן ד'

לטטפת לטטפת לטוטפת הרי כאן ד' - מכאן שכותב ד' פרשיות בד' בתים:

ברייתא, מנחות לד ע"ב: דרשת רבי עקיבא

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, "טַט" בְּכַתְפֵי שְׁתַּיִם, "פַּת" בְּאַפְרִיקִי שְׁתַּיִם.

🔤 **תרגום והסבר שלנו (לא נוסח הגמרא):** רבי עקיבא אומר: אין צורך (בדרשה הזו): "טט" בשפת כתפי פירושו שתיים, "פת" בשפת אפריקי פירושו שתיים (ויחד – ארבע).

רש"י, ד"ה טט בכתפי שתים

טט בכתפי שתים - באותו מקום קורין לשתים טט:

ברייתא, מנחות לד ע"ב: "זכרון אחד אמרתי לך"

תָּנוּ רַבָּנַן: יָכוֹל יִכְתְּבֵם עַל אַרְבָּעָה עוֹרוֹת, וְיַנִּיחֵם בְּאַרְבָּעָה בָּתִּים בְּאַרְבָּעָה עוֹרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ״, זִכָּרוֹן אֶחָד אָמַרְתִּי לָךְ, וְלֹא שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה זִכְרוֹנוֹת. הָא כֵּיצַד? כּוֹתְבָן עַל אַרְבָּעָה עוֹרוֹת וּמַנִּיחָן בְּאַרְבָּעָה בָּתִּים בְּעוֹר אֶחָד.

🔤 **תרגום והסבר שלנו (לא נוסח הגמרא):** שנו חכמים: אפשר היה לחשוב שיכתוב אותן על ארבעה עורות ויניח אותן בארבעה בתים מארבעה עורות (נפרדים)? לכן נאמר "ולזכרון בין עיניך": זיכרון אחד אמרתי לך, ולא שניים ושלושה זיכרונות. אז איך? כותב אותן על ארבעה עורות (קלפים), ומניח אותן בארבעה בתים שעשויים מעור אחד.

רש"י, ד"ה בד' בתים בעור אחד

בד' בתים בעור אחד - שמפשיטין עגל קטן [ולוקחים חתיכת עור] ומניחין אותו בדפוס שיש בו כמין [ד'] אצבעות ומניחין אותו לייבש על הדפוס ונוטלין את הדפוס ונעשים בתים מאליהן:

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בגמרא במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהגמרא.

📜 **כתוב:** "״לְטַטָּפֹת״ ״לְטַטָּפֹת״ ״לְטוֹטָפוֹת״ – הֲרֵי כָּאן אַרְבַּע"

💭 **מפרשים:** רש"י כאן: "מכאן שכותב ד' פרשיות בד' בתים". ורש"י בסנהדרין ד ע"ב מפרש את החשבון: "לטטפת חסר וי"ו" פעמיים, ו"לטוטפות מלא" פעם אחת – הרי ארבע.

📜 **כתוב:** "זִכָּרוֹן אֶחָד אָמַרְתִּי לָךְ, וְלֹא שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה זִכְרוֹנוֹת"

💭 **מפרשים:** הברייתא עצמה מסבירה: "כותבן על ארבעה עורות ומניחן בארבעה בתים בעור אחד". פירוש ערכי (שלנו): ארבעה חלקים – אבל דבר אחד שלם.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף המקורות מהעמוד הזה (או הגמרא), דף עבודה, לוח

1. פתיחה: "טוטפות" – מילה מוזרה (5 דקות)
2. רבי ישמעאל: מוצאים את הפסוקים וסופרים (עבודה בקבוצות עם חומש) (10 דקות)
3. רבי עקיבא: "טט" ו"פת" – שתי שפות (6 דקות)
4. הברייתא: "יכול... תלמוד לומר... הא כיצד?" (תרשים) (10 דקות)
5. רש"י: איך עושים ארבעה בתים מעור אחד (ציור) (6 דקות)
6. דף העבודה (5 דקות)

7. כרטיס יציאה (3 דקות)

💬 שאלות בשלוש רמות

הבנה (מה כתוב?)

1. איך רבי ישמעאל מגיע למספר ארבע?
2. איך רבי עקיבא מגיע למספר ארבע?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה הברייתא דוחה את האפשרות של ארבעה בתים מארבעה עורות?
2. מה הפתרון "הא כיצד?" ואיך הוא מקיים גם "ארבע" וגם "זכרון אחד"?

הערכה (מה דעתי?)

1. איזו משתי הדרשות משכנעת אתכם יותר? נמקו.
2. "ארבעה חלקים – דבר אחד שלם": היכן עוד אתם מכירים רעיון כזה (למשל בכיתה, במשפחה)?

🏁 סיכום השיעור

מסכמים בציור על הלוח: ארבעה קלפים, ארבעה בתים, עור אחד. בשיעור הבא נראה פרטים בתפילין שאין להם מקור בפסוק – הם "הלכה למשה מסיני".

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. השלימו: לפי רבי עקיבא, "טט" ב_____ שתים, "פת" ב_____ שתים.
2. מה פירוש "זכרון אחד אמרתי לך"? _____

💡 הערות למורה

בקבוצות עם חומש: קבוצה אחת מוצאת את שמות יג, טז, השנייה את דברים ו, ח, השלישית את דברים יא, יח, ומעתיקות את המילה בדיוק כפי שהיא כתובה. כך התלמידים רואים בעצמם את ההבדל בכתיב (חסר / מלא).

את ההסבר לחשבון של רבי ישמעאל לקחנו מרש"י בסנהדרין ד ע"ב (ספריא). הכתיב בחומשים המודפסים עשוי להיראות מעט אחרת ממה שמצוטט בגמרא; כדאי להתמקד ברעיון (שני כתיבים של יחיד ואחד של רבים) ולא בהשוואת אותיות.

מבנה "יכול... תלמוד לומר... הא כיצד?" הוא תבנית קבועה בברייתות. כדאי להדגיש אותה – היא תחזור בהמשך הלימוד.

למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים, שאלות בחירה ומשפטי פתיחה.

📝 בדף העבודה

טבלת הפסוקים עם המילה "טוטפות", השוואה בין רבי ישמעאל לרבי עקיבא, תרשים "יכול / תלמוד לומר / הא כיצד", מילון מונחים ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, שאלות בחירה, משפטי פתיחה ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- מנחות לד ע"ב (ספריא)
- רש"י על מנחות לד ע"ב (ספריא)
- רש"י על סנהדרין ד ע"ב (ספריא)

מחוון: "לטטפת, לטטפת, לטוטפות": ארבעה בתים בעור אחד

1. רבי ישמעאל: מן שלוש הפעמים שהמילה כתובה בתורה – "לטטפת לטטפת לטוטפות – הרי כאן ארבע" (לפי רש"י בסנהדרין: פעמיים "לטטפת חסר וי"ו" ופעם "לטוטפות מלא"). רבי עקיבא: מן המילה עצמה – "טט בכתפי שתים, פת באפריקי שתים"; 2+2=4.
2. יכול: יכתוב על ארבעה עורות ויניח בארבעה בתים מארבעה עורות. תלמוד לומר: "ולזכרון בין עיניך" – זכרון אחד, ולא שניים ושלושה. הא כיצד: כותבן על ארבעה עורות ומניחן בארבעה בתים בעור אחד.
3. רש"י: מפשיטים עגל קטן ולוקחים חתיכת עור, מניחים אותה בדפוס שיש בו כמין ארבע אצבעות, מייבשים, מוציאים את הדפוס – "ונעשים בתים מאליהן".
4. יכול = אפשר היה לחשוב (הצעה שתידחה); תלמוד לומר = לכן נאמר בפסוק; הא כיצד = אז איך? (פתרון); אינו צריך = אין צורך בדרשה הזו.
5. רק על הדרך: גם הוא מגיע לארבע ("טט" שתיים + "פת" שתיים); הוא אומר שאין צורך לדרוש את שלוש הפעמים, כי המילה עצמה כבר אומרת ארבע.